

Rzecznik Ubezpieczonych

www.rzu.gov.pl

RU/125/08/ALD

Warszawa, 2008-04-25

Sąd Najwyższy
z siedzibą w Warszawie

Wniosek

Działając na podstawie art. 60 § 1 w związku z art. 60 § 2 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 z późn. zm.), z uwagi na występujące rozbieżności w wykładni prawa w orzecznictwie sądowym, Rzecznik Ubezpieczonych zwraca się z wnioskiem o podjęcie uchwały mającej na celu udzielenie odpowiedzi na następujące pytanie:

Czy ubezpieczyciel dokonując zwrotu kosztów pogrzebu, o których mowa w art. 446 § 1 k.c. w ramach odpowiedzialności gwarancyjnej wynikającej z obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych ma prawo zaliczyć na poczet tych kosztów zasiłek pogrzebowy wypłacany na podstawie art. 77 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r., Nr 39, poz. 353 z późn. zm.)?

Uzasadnienie

Z obserwacji praktyki rynkowej wynika, iż w toku postępowań likwidacyjnych prowadzonych na podstawie umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności

cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów, praktyką niektórych ubezpieczycieli jest zaliczanie na poczet kosztów pogrzebu na podstawie art. 446 § 1 k.c., równowartości zasiłku pogrzebowego wypłacanego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych na podstawie art. 77 i nast. ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r., Nr 39, poz. 353 z późn. zm.).

Analizując wskazywaną problematykę Rzecznik Ubezpieczonych dostrzega, że niejednorodna praktyka zakładów ubezpieczeń jest w dużej mierze spowodowana rozbieżnościami w orzecznictwie sądów powszechnych, zwłaszcza niższej instancji. Orzeczenia te bowiem są często przywoływane jako kluczowe argumenty natury prawnej potwierdzające słuszność stanowiska zakładu ubezpieczeń.

W prezentowanych niżej przykładach orzeczeń sądowych, przedmiotem rozważań sądów była kwestia dopuszczalności zaliczenia na poczet zwrotu kosztów pogrzebu, kwoty zasiłku pogrzebowego, czy inaczej pomniejszenia metodą różnicową zwracanych kosztów pogrzebu o kwotę stanowiącą równowartość zasiłku pogrzebowego realizowanego przez ZUS.

Na początku rozważań w zakresie problematyki objętej wnioskiem, Rzecznik Ubezpieczonych pragnie wskazać na kilka orzeczeń dopuszczających możliwość dokonywania opisywanych powyżej zaliczeń (pomniejszeń).

W orzeczeniu z dnia 23 października 1973 r. (sygn. akt II CR 549/1973) Sąd Najwyższy w drugim zdaniu sentencji stwierdził, iż jeżeli osoba domagająca się na podstawie art. 446 § 1 k.c. zwrotu kosztów pogrzebu otrzymała zasiłek pogrzebowy, to nie może ona domagać się zwrotu tych kosztów w takim zakresie, w jakim koszty te zostały pokryte zasiłkiem, bowiem do wysokości otrzymanego zasiłku pogrzebowego szkoda w postaci zasiłku pogrzebowego została naprawiona. Tym samym dopuszczono w pełni możliwość pomniejszenia zwracanych na podstawie art. 446 § 1 k.c. kosztów o równowartość kwoty zasiłku pogrzebowego.

W analogicznym kierunku, co prawda w sytuacji gdy zakład ubezpieczeń uprzednio z innego tytułu pokrył koszty pogrzebu, wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 sierpnia 1975 r. (sygn. akt II CR 419/1975, publ. w OSNC z 1976r., Nr 7-8, poz.169) twierdząc, iż zasiłek pogrzebowy wypłacony rodzinie osoby zmarłej wskutek wypadku komunikacyjnego podlega zaliczeniu przez Państwowy Zakład Ubezpieczeń na poczet poniesionych kosztów pogrzebu.

Podobny pogląd można odnaleźć w uzasadnieniu do orzeczenia SN z 3 czerwca 1980 r. (sygn. akt II CR 148/80, publ. w OSNC z 1981 r., Nr 3, poz. 29), gdzie stwierdzono, że

przyjęta przez sąd I instancji wysokość rzeczywiście poniesionych kosztów pogrzebu zasadnie pomniejszona została o stopień przyczynienia się zmarłego do wypadku samochodowego oraz o zasiłek pogrzebowy. Zasiłek ten, na co wyraźnie wskazuje sąd, w odróżnieniu od odprawy pośmiertnej, wiąże się ściśle z kosztami pogrzebu i podlega zaliczeniu na poczet odszkodowania zasądzonego z tego właśnie tytułu na podstawie art. 446 § 1 k.c.

Podobnie możliwość potrącenia zasiłku pogrzebowego ze zwracanych kosztów pogrzebu dopuszcza najnowsze orzecznictwo sądów powszechnych. Przykładowo w wyroku z dnia 10 stycznia 2007r. (sygn. akt I C 636/06) Sąd Rejonowy dla Łodzi – Śródmieścia I Wydział Cywilny stwierdził, iż w związku z tym, że wysokość przyznanego powódce zasiłku pogrzebowego oraz odszkodowania wypłaconego przez zakład ubezpieczeń stanowią równowartość kosztów pogrzebu, należało uznać, że szkoda wynikająca z tego tytułu została całkowicie naprawiona. Sąd zaliczył kwotę przyznaną tytułem zasiłku pogrzebowego na poczet odszkodowania, gdyż w jego ocenie zgodnie z art. 78 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r., Nr 39, poz. 353 z późn. zm.) zasiłek pogrzebowy przysługuje osobie, która pokryła koszty pogrzebu. Ma ona zatem, zdaniem sądu charakter odszkodowania jedynie za faktycznie poczynione wydatki, a nie dostarczenia pomocy finansowej dla osób, które straciły swoich bliskich. Taki charakter zasiłku, w ocenie sądu, potwierdza między innymi konieczność wykazania w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych faktycznie poniesionych kosztów pogrzebu za pomocą faktur. W ocenie sędziego orzekającego nie ulegało zatem wątpliwości, iż po nowelizacji art. 78 wspomnianej ustawy, z jednoczesnym wyraźnym stwierdzeniem sądu, że w poprzednim stanie prawnym przyjmowano, iż świadczenie zasiłkowe nie ma charakteru odszkodowawczego, a zatem nie zalicza się go na odszkodowanie, obecnie funkcją zasiłku pogrzebowego jest kompensacja poniesionej szkody, a zatem jest to funkcja tożsama z funkcją odszkodowania. Przesądziło to zdaniem sądu o konieczności zaliczenia otrzymanej kwoty zasiłku na odszkodowanie dochodzone od sprawcy szkody (art. 361 § 2 k.c.). Omówione powyżej orzeczenie sądu rejonowego zostało zaakceptowane w wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi III Wydział Cywilny z dnia 9 maja 2007 r. (sygn. akt III Ca 370/07), w którym apelacja powódki została oddalona. Nie jest to oczywiście odosobniony przykład tego kierunku orzekania w sądach niższej instancji, co w swoich stanowiskach odmownych podkreślają zakłady ubezpieczeń.

Odmienne poglądy w stosunku do powyżej przywoływanych orzeczeń można odnaleźć zarówno w literaturze przedmiotu¹ jak i w innych, wydawało się filarowych do tej pory, orzeczeniach Sądu Najwyższego.

Przykładem rozbieżnego z wyżej przytoczonymi orzeczeniami poglądu jest stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z dnia 29 kwietnia 1981 r. (sygn. akt IV CR 120/81), który wskazał, iż zasiłek pogrzebowy przewidziany w art. 35 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz. U. Nr 47, poz. 280) wypłacony osobom określonym w art. 37 ust. 1 wymienionej ustawy, w szczególności dzieciom, w związku ze śmiercią pracownika w wyniku wypadku komunikacyjnego, nie podlega zaliczeniu na poczet należnego odszkodowania z tytułu zwrotu poniesionych kosztów pogrzebu. Powyżej zaprezentowane stanowisko, jak wskazał sąd, odnieść należy również do sytuacji, gdy koszty pogrzebu poniosła żona zmarłego.

Ten kierunek w linii orzecznictwa, jak twierdzi prof. dr hab. Adam Szpunar i jak wskazują uznane komentarze do kodeksu cywilnego², został podtrzymany i ustalony w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 1981 r. (sygn. akt III CZP 6/81, publ. w OSNC z 1981 r., Nr 10, poz. 183), w której sąd stwierdził, iż zasiłek pogrzebowy przewidziany w art. 36 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz. U. z 1975 r., Nr 34, poz. 188), wypłacony osobom określonym w art. 33 ust. 1 wymienionej wyżej ustawy, w szczególności dzieciom, w związku ze śmiercią pracownika w wyniku wypadku komunikacyjnego, nie podlega zaliczeniu na poczet należnego od Państwowego Zakładu Ubezpieczeń odszkodowania z tytułu zwrotu poniesionych kosztów pogrzebu. Biorąc za podstawę wskazywaną linię orzecznictwa w znacznej części sądy powszechne niższej instancji przyjmują w aktualnych rozstrzygnięciach, iż zasiłek pogrzebowy nie powinien być zaliczany na poczet odszkodowania za poniesione koszty pogrzebu.

Podobne tezy, z tym że w stosunku do odprawy pośmiertnej przyznawanej na podstawie przepisów prawa pracy wyraził Sąd Najwyższy w przywoływanym wcześniej orzeczeniu z 3 czerwca 1980 r., w którym wskazał, iż odprawa pośmiertna nie podlega zaliczeniu na poczet świadczenia przysługującego poszkodowanemu z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia

¹ W ten sposób do omawianego zagadnienia odnosi się prof. dr hab. A. Szpunar twierdząc, iż cyt. „Po pewnych wahaniach stanowisko takie zajmuje ustalone już orzecznictwo”, w opracowaniu monograficznym pt. „Wynagrodzenie szkody wynikłej wskutek śmierci osoby bliskiej”, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2000, s. 170.

odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych. Analogiczne zasady zakazu wzajemnego zaliczania na swój poczet odrębnych, co do podstaw świadczeń ukazują również inne orzeczenia. Dobitym tego przykładem jest wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 1970 r. (sygn. akt I CR 209/70, publ. w OSNC z 1971 r., Nr 1, poz. 13), w którym sąd jednoznacznie wskazał, że w sytuacji, gdy jeden z członków rodziny zmarłego dochodzi od ubezpieczyciela zwrotu poniesionych kosztów pogrzebu, to na pokrycie ich nie zalicza się części świadczenia z ubezpieczenia następstwa nieszczęśliwych wypadków, wypłaconego członkom rodziny zmarłego. Podobną opinię Sąd Najwyższy wyraził w wyroku z dnia 31 sierpnia 1981 r. (sygn. akt IV CR 289/81, publ. w OSNCP z 1982r., Nr 2-3, poz. 40) wskazując, iż jednorazowe świadczenie przewidziane w ogólnych warunkach ubezpieczenia NNW wypłacane przez zakład ubezpieczeń najbliższym członkom rodziny zmarłego nie zwalnia zobowiązanego do naprawienia szkody od obowiązku pokrycia kosztów pogrzebu ubezpieczonego i to także wówczas, gdy umowę ubezpieczenia zawarła na swój koszt osoba zobowiązana. Powyższy zakaz potrącania wzajemnego świadczeń wynika – podobnie, jak w przypadku zasiłku pogrzebowego z odrębności podstaw prawnych oraz celów, jakie stawia się ubezpieczeniom osobowym, które w swych założeniach polegają na realizacji umownego świadczenia ubezpieczeniowego na skutek zajścia określonego wypadku. Świadczenie z tytułu ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków, podobnie jak zasiłek pogrzebowy, nie mają charakteru świadczeń odszkodowawczych, bowiem ich celem nie jest wyrównanie szkody w pojęciu prawa cywilnego, lecz udzielenie uprawnionemu zabezpieczenia – pomocy materialnej poprzez wypłatę świadczenia, którego wysokość nie zależy od rozmiaru wyrządzonej szkody, lecz przyjętej w umowie ubezpieczenia sumy ubezpieczenia. Analogiczny kierunek linii orzecznictwa rysuje również Sąd Najwyższy - Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w orzeczeniu z dnia 12 października 1999 r. (sygn. akt II UKN 141/99, publ. w OSNAPIUS z 2001 r., Nr 1, poz. 29), w którym stwierdzono, iż odszkodowanie należne na podstawie art. 24 dekretu o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin - w braku odmiennego postanowienia układu zbiorowego pracy lub umowy - nie podlega ograniczeniu o umówioną sumę pieniężną zapłaconą przez zakład ubezpieczeń w wyniku umowy ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków, zawartej przez zakład pracy na swój koszt.

Powyżej wskazywane argumenty płynące z orzecznictwa sądowego stwarzają, jak się wydaje zakaz „łączenia” wypłaty świadczeń z NNW z wypłatą świadczeń z innych odrębnych

² M. in. Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania pod redakcją SSN Gerarda Bieńka, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2002, s. 439.

tytułów. W konsekwencji opisanego powyżej stanu rzeczy, słusznym wydaje się przyjęcie stanowiska iż, uprawnionemu służyć zarówno roszczenia o świadczenie z ubezpieczenia NNW jak i pełen katalog świadczeń w ramach zabezpieczenia społecznego oraz roszczeń odszkodowawczych przeciwko sprawcy szkody i jego ubezpieczycielowi³. Bazując na wskazywanym orzecznictwie wydaje się również, że niemające odszkodowawczego charakteru roszczenia o zasiłek pogrzebowy (analogicznie do świadczeń z NNW) powinny być realizowane niezależnie i obok innych wypłacanych świadczeń z umów ubezpieczenia zarówno obowiązkowego odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych, jak i dobrowolnych ubezpieczeń osobowych. Z uwagi na osobowy charakter szkód dopuszczalna jest tutaj, na co wskazuje doktryna, kumulacja świadczeń, w której uprawniony otrzyma świadczenia z paru źródeł, na podstawie kilku odrębnych tytułów prawnych.

Dostrzegane i przedstawione powyżej rozbieżności w orzecznictwie powodują problemy w praktyce likwidacyjnej zakładów ubezpieczeń, skutkujące coraz powszechniejszym pomniejszaniem wypłacanych odszkodowań o kwoty zasiłków pogrzebowych wypłaconych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych na podstawie art. 77 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r., Nr 39, poz.353 z późn. zm.)

Rozbieżności wyraźnie występują między dwiema grupami orzeczeń. Do pierwszej, przyznającej prawo do zaliczania na poczet zwrotu kosztów pogrzebu - zasiłku pogrzebowego, z których w swojej praktyce korzystają zakłady ubezpieczeń, zaliczyć należy wyrok SN z dnia 23 października 1973 r. (sygn. akt II CR 549/1973), wyrok SN z dnia 25 sierpnia 1975 r. (sygn. akt II CR 419/1975, publ. w OSNC z 1976 r., Nr 7-8, poz.169); wyrok SN z dnia 3 czerwca 1980 r. (sygn. akt. II CR 148/80, publ. w OSNC z 1981 r., Nr 3, poz. 29); wyrok Sądu Rejonowego dla Łodzi – Śródmieścia z dnia 10 stycznia 2007 r. (sygn. akt I C 636/06) podtrzymany następnie w wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 9 maja 2007 r. (sygn. akt III Ca 370/07). W drugiej grupie negującej to prawo należy kolejno wskazać orzeczenia: wyrok SN z dnia 29 kwietnia 1981 r. (sygn. akt IV CR 120/81); uchwałę SN z dnia 27 marca 1981 r. (sygn. akt III CZP 6/81, publ. w OSNC z 1981 r., Nr 10, poz. 183); a także pomocniczo w drodze pewnej analogii wyrok SN z dnia 25 maja 1970 r. (sygn. akt I CR

³ Por. orzeczenie SN z dnia 10 sierpnia 1973 r. (sygn. akt II CR 356/73) gdzie sąd stwierdził, że uprawnionemu służyć zarówno roszczenia w stosunku do zakładu ubezpieczeń z umowy ubezpieczenia osobowego, jak i roszczenie odszkodowawcze przeciwko sprawcy szkody (tym samym jego ubezpieczycielowi w zakresie OC). Ponadto stwierdził, iż brak jest podstaw do zaliczenia otrzymywanych przez uprawnionego z tytułu umowy ubezpieczenia osobowego, na poczet odszkodowania należnego od osoby odpowiedzialnej za wyrządzoną szkodę (lub jej ubezpieczyciela w zakresie OC).

209/70, publ. w OSNC z 1971 r., Nr 1, poz. 13) oraz wyrok SN z dnia 31 sierpnia 1981 r. (sygn. akt IV CR 289/81, publ. w OSNCP z 1982 r., Nr 2-3, poz. 40).

Należy także zaznaczyć, że pomimo iż podstawą wyrokowania w poszczególnych sprawach były czasami różne akty prawne z zakresu ubezpieczenia społecznego, to ich zasadnicze reguły, a także podstawowe zasady odpowiedzialności gwarancyjnej zakładu ubezpieczeń, w tym w szczególności zasada pełnego odszkodowania oraz powinność zwrotu kosztów pogrzebu po stronie ubezpieczyciela sprawcy w ramach obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych, pozostają od szeregu lat niezmienione.

Analizując powyżej wskazane orzecznictwo, a także poglądy nauki prawa ubezpieczeniowego, zdaniem Rzecznika Ubezpieczonych, odmowa pełnego pokrycia kosztów pogrzebu przez zakłady ubezpieczeń w ramach powyżej wskazanego ubezpieczenia w przypadku, gdy uprawniony uzyskał z tego tytułu świadczenie zasiłkowe z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na podstawie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych jest nieprawidłowa.

Rozważając szerzej niniejsze zagadnienie, z perspektywy Rzecznika Ubezpieczonych pragniemy podkreślić, iż zakres odpowiedzialności odszkodowawczej zakładu ubezpieczeń za skutki zdarzeń wywołanych przez ubezpieczonego sprawcę wypadku komunikacyjnego określają kolejno: ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym oraz Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. Nr 124, poz. 1152 z późn. zm.) oraz ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.). W przedmiotowej sprawie zastosowanie znajdują przepisy ww. ustawy (obowiązek odszkodowawczy zakładu ubezpieczeń) oraz ogólne zasady wskazujące na sposób naprawienia szkody zawarte w kodeksie cywilnym. Powyższe twierdzenie wynika wprost z brzmienia art. 22 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, UFG i PBUK, którego dyspozycja nakazuje w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosować przepisy kodeksu cywilnego przyjmując granice odpowiedzialności cywilnej sprawcy (jak np. 34, 35 i 36 wskazywanej ustawy). Tym samym stwierdzić należy, że ustawodawca nałożył na zakłady ubezpieczeń obowiązek naprawienia szkody w pełnym zakresie według zasad prawa cywilnego, kierując się obowiązkiem realizacji celów o doniosłym znaczeniu społecznym m.in. pokrycia w całości poniesionego uszczerbku (funkcja kompensacyjna). Wskazywana przez ustawodawcę funkcja kompensacyjna realizowana jest m.in. poprzez pełen zwrot kosztów pogrzebu w ramach ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych. Fakt ten

oznacza, że w tych kwestiach znajdują zastosowanie normy zawarte w art. 361 k.c. oraz art. 446 § 1 k.c. Dyspozycja pierwszego z przytaczanych przepisów wyraźnie wskazuje, iż prawo polskie statuuje zasadę pełnego odszkodowania, co oznacza, że w razie zaistnienia szkody zobowiązany do jej naprawienia ponosi odpowiedzialność za wszelkie straty, które poszkodowany poniósł, a także korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono. Doprecyzowaniem tej generalnej zasady w przypadkach szkód osobowych skutkujących zgonem poszkodowanego jest m.in. obowiązek zwrotu kosztów pogrzebu wskazany precyzyjnie w art. 446 § 1 k.c., zgodnie z treścią którego jeżeli wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia nastąpiła śmierć poszkodowanego, zobowiązany do naprawienia szkody powinien zwrócić koszty leczenia i pogrzebu temu, kto je poniósł. Powyższy obowiązek odpowiadającego gwarancyjnie ubezpieczyciela stanowi świadczenie o charakterze typowo odszkodowawczym. Celem świadczenia ubezpieczyciela jest bowiem zwrot poniesionych kosztów pogrzebu osobie, która poniosła określone wydatki, w szczególności zaś wyrównanie szeroko rozumianych kosztów związanych z pochówkiem poszkodowanego. Zakres wydatków związanych z pogrzebem wskazują wytyczne dla praktyki płynące z bogatego dorobku orzecznictwa zwłaszcza Sądu Najwyższego zawarte m.in. w wyroku SN z dnia 6 stycznia 1982 r. (sygn. akt II CR 556/81). Sąd Najwyższy przyjął, że obowiązek zwrotu kosztów pogrzebu na podstawie art. 446 § 1 k.c. obejmuje zwrot kosztów bezpośrednio związanych z pogrzebem (jak przewóz zwłok, nabycie trumny, zakup miejsca na cmentarzu), jak również zwrot wydatków, odpowiadających zwyczajom danego środowiska. Do tych wydatków zalicza się koszt postawienia nagrobka (w granicach kosztów przeciętnych, jeżeli nawet koszty rzeczywiste były znacznie wyższe, np. z uwagi na materiał lub wystrój nagrobka), wydatki na wieńce i kwiaty, koszty zakupu odzieży żałobnej. Ponadto do tych wydatków zaliczono także wydatki na poczęstunek biorących udział w pogrzebie osób, przy uwzględnieniu okoliczności konkretnego przypadku, skoro jest to zwyczaj w zasadzie powszechnie przyjęty, a zwłaszcza jeżeli jest w danym środowisku stosowany i dotyczy przede wszystkim krewnych zmarłego (bliższych i dalszych członków rodziny), jak również innych osób bliżej ze zmarłym związanych, np. najbliższych współpracowników. Koszt takiego poczęstunku utrzymany w rozsądnych, stosownie do okoliczności, granicach (niemającego charakteru tzw. stypy pogrzebowej) podlega zwrotowi na równi z innymi kosztami pogrzebu zgodnie z art. 446 § 1 k.c. Podobne w treści jest wcześniejsze orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 1981 r. (sygn. akt II CR 600/80), gdzie Sąd uznał, że przepis art. 446 § 1 k.c. uzasadnia żądanie zwrotu wydatków związanych z pogrzebem, które odpowiadają zwyczajom panującym w danym środowisku, a

przy ocenie kosztów postawienia nagrobka można brać pod uwagę ceny nagrobków przeciętnych, zaś przy rozstrzygnięciu o zwrocie kosztów wyżywienia uczestników uroczystości pogrzebowych jedynie zasadniczy posiłek. Podobne wytyczne można odnaleźć w szeregu innych orzeczeń gdzie przykładowo Sąd stwierdził, iż do kosztów pogrzebu w rozumieniu art. 162 § 1 kodeksu zobowiązań (obecnie art. 446 § 1 k.c.) można zaliczyć m.in. umiarkowany wydatek poniesiony na zakup niezbędnej odzieży żałobnej, której noszenie zarówno w czasie pogrzebu, jak i przez dłuższy czas po zgonie osoby bliskiej jest zwyczajowo przyjęte w wielu środowiskach w naszym społeczeństwie. Zwrot kosztów nagrobka natomiast powinien obejmować ogół poniesionych na ten cel kosztów, chyba że sąd dojdzie do przekonania na podstawie okoliczności sprawy, że koszty te są rażąco wygórowane w zestawieniu z normalnymi wydatkami przyjętymi w podobnych przypadkach. Wskazanie odwołujące się do przeciętnych zwyczajów można znaleźć również w orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 1972 r. (sygn. akt I CR 509/72), w którym sąd ograniczył zakres roszczeń odszkodowawczych twierdząc, iż skoro o wysokości odszkodowania pod postacią kosztów wystawienia nagrobka decydują przeciętne zwyczaje, to indywidualne upodobania osób bliskich poszkodowanego, wykraczające poza powszechnie przyjęte, nie mogą obciążać osoby zobowiązanej do odszkodowania.

Natomiast drugie świadczenie objęte problematyką wniosku tj. zasiłek pogrzebowy, w ocenie Rzecznika jest przykładem świadczenia realizowanego przez Fundusz Ubezpieczeń Społecznych, którego zasadniczym celem jest wykonanie jednego z wielu obowiązków Państwa wskazanego normami generalnymi w przepisach ustawy zasadniczej⁴ polegającego na zapewnieniu obywatelom prawa do zabezpieczenia społecznego. Podstawową funkcją zabezpieczenia społecznego obywateli jest zobowiązanie po stronie Państwa do zapewnienia obywatelom dostępu do określonych prawem świadczeń finansowanych ze środków publicznych na wypadek wystąpienia różnego rodzaju zdarzeń. Zakres tego typu świadczeń oraz warunki ich uzyskania ustawodawca określił w szeregu ustaw m.in. w ustawie z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r., Nr 39, poz. 353 z późn. zm.). Zgodnie z dyspozycją normy art. 77 ww. aktu prawnego zasiłek pogrzebowy przysługuje w razie śmierci ubezpieczonego, osoby pobierającej emeryturę lub rentę, osoby, która w dniu śmierci nie miała ustalonego prawa do emerytury lub renty, lecz spełniała warunki do jej uzyskania i pobierania, a także członkowi rodziny wyżej wskazywanych osób. Ponadto zasiłek pogrzebowy przysługuje osobie, która pokryła koszty pogrzebu, a także pracodawcy, ośrodkowi pomocy społecznej, gminie,

powiatowi, osobie prawnej kościoła lub związku wyznaniowego, jeżeli te pokryły koszty pogrzebu. Dodatkowo przy omawianiu wzajemnych relacji obu instytucji zwraca uwagę, że zasiłek pogrzebowy wypłacany przez ZUS przysługuje uprawnionym osobom w określonej zryczałtowanej wysokości, bez względu na ich sytuację materialną i wysokość rzeczywistych kosztów pogrzebu. Co więcej ustawodawca realizując cele pomocowe (zabezpieczenia socjalnego obywateli i członków ich rodzin) postawił osoby bliskie zmarłego w pozycji wyjątkowo uprzywilejowanej, na co wskazuje zapis art. 79 ust. 2 omawianej ustawy. Z brzmienia przytoczonej powyżej normy prawnej wynika bowiem, że członkom rodziny zmarłego przysługuje zasiłek w pełnej wysokości również w przypadku, gdy pogrzeb organizowany był na koszt Państwa, organizacji politycznej lub społecznej, a osoby te nawet w niewielkiej części ponosiły koszt pogrzebu (np. zakupiły wiązankę żałobną). Ponadto, zdaniem Rzecznika pamiętać należy, że zasiłek pogrzebowy nie jest jedynym świadczeniem wypłacanym w związku ze śmiercią pracownika według podobnych zasad, niemających w istocie rzeczy charakteru odszkodowania w rozumieniu prawa cywilnego. Innym przykładem takiego świadczenia jest odprawa pośmiertna przysługująca na podstawie art. 93 kodeksu pracy.

Prócz powyżej wskazanych różnic wynikających z uregulowań prawnych oraz orzecznictwa kształtującego zakres omawianych we wniosku świadczeń, porównując zasiłek pogrzebowy ze zwrotem kosztów pogrzebu wartym podkreślenia jest fakt, że zasiłek przysługuje niezależnie od tego, czy ktokolwiek ponosi odpowiedzialność za śmierć osoby ubezpieczonej bowiem nie jest w żaden sposób warunkowany odpowiedzialnością deliktową. W ocenie Rzecznika z powyższego jednoznacznie wynika, iż zasiłek pogrzebowy, jako jedna z form zabezpieczenia społecznego, ma na celu zagwarantowanie obywatelom bezpieczeństwa i ochronę przed ryzykiem socjalnym polegającym na zgonie członka rodziny. Jego istotą jest zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych po śmierci osoby bliskiej. Nie chodzi tutaj, co do zasady o zwrot kosztów pogrzebu, ale przede wszystkim dostarczenie pomocy finansowej w trudnej sytuacji życiowej, często również materialnej, w której znalazły się pozostałe przy życiu osoby bliskie zmarłego.

Kolejną zasadniczą różnicą jest odrębność podstaw prawnych porównywanych świadczeń. Wobec tego, iż względem zwrotu kosztów pogrzebu w ramach ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu mechanicznego za szkody związane z jego ruchem należy stosować zasady prawa cywilnego to uznać należy, że zakłady ubezpieczeń związane są również zasadami wypracowanymi i powszechnie stosowanymi przez

⁴ Art. 67 i 68 Konstytucji RP.

orzecznictwo oraz doktrynę w tym obszarze. Jedną z takich zasad, w ocenie Rzecznika, jest powszechnie aprobowany zakaz zaliczania w systemie prawa cywilnego świadczeń wypłacanych na podstawie różnych reżimów (tytułów) prawnych. Zdaniem Rzecznika Ubezpieczonych odstępstwo od powyżej wskazanej zasady, tzn. potrącania świadczeń, wynikających z innych systemów prawnych (źródeł) na poczet odszkodowania może wynikać tylko ze szczególnych przepisów prawa. Przykładem takiej normy jest art. 106 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym oraz Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, nakazujący zaliczyć na poczet odszkodowania przysługującego osobie poszkodowanej na podstawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej wypłacanego przez Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny świadczeń z umowy ubezpieczenia dobrowolnego. Ponadto zwraca uwagę, że tego typu możliwość zaliczenia dotyczy jedynie szkód majątkowych i ze względu na dobra chronione jakim jest życie i zdrowie poszkodowanych osób, trudno jest znaleźć w polskim porządku prawnym analogiczną normę w odniesieniu do szkód osobowych. W opinii Rzecznika Ubezpieczonych tego typu wyjątek bezwzględnie w każdym przypadku musi wynikać z wyraźnej dyspozycji normy prawnej.

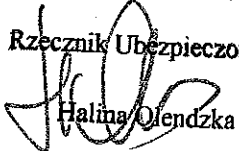
Ukazując różnice zwraca również uwagę niesymetryczny okres przedawnienia roszczeń w odniesieniu do omawianych świadczeń – w przypadku zasiłku pogrzebowego stosownie do art. 81 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych 12 miesięcy od dnia śmierci osoby, po której zasiłek przysługuje, a w przypadku zwrotu kosztów pogrzebu reguły płynące z art. 442¹ k.c., regulującego przedawnienie roszczeń deliktowych.

Porównanie zakresu obowiązywania wskazanych wyżej instytucji prawnych, ich usytuowanie w systemie prawnym, zdaniem Rzecznika Ubezpieczonych pozwala przyjąć, że nie znajduje oparcia w porządku prawnym choćby częściowe zaliczanie na poczet zwrotu kosztów pogrzebu zasiłku pogrzebowego zarówno w oparciu o przepisy kodeksu cywilnego jak i ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r., Nr 39, poz. 353 z późn. zm.).

Konkludując, w ocenie Rzecznika Ubezpieczonych, pomniejszanie przez ubezpieczycieli zwrotu kosztów pogrzebu w ramach odpowiedzialności gwarancyjnej wynikającej z ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych o kwotę zasiłku pogrzebowego wypłacanego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych w ramach świadczeń z tytułu zabezpieczeń społecznych jest działaniem nieprawidłowym. Za powyższym twierdzeniem przemawiają funkcje realizowane przez

instytucję odszkodowania na podstawie prawa cywilnego, jak również zasada nie zaliczania w systemie prawa cywilnego świadczeń wypłaconych w ramach odrębnych reżimów prawnych. Ponadto stwierdzić należy, że inny jest cel świadczenia opartego na art. 446 § 1 k.c. - naprawienie powstałej szkody, inny zaś jest charakter zasiłku pogrzebowego przyznawanego na podstawie art. 77 ustawy o emeryturach i rentach z FUS - zaspokojenie podstawowych potrzeb socjalnych oraz dostarczenie pomocy finansowej w trudnej sytuacji życiowej. W ocenie Rzecznika Ubezpieczonych konsekwencją przedstawionego powyżej stanowiska jest uznanie, że w obecnym stanie prawnym przy zachowaniu aktualności linii orzecznictwa ugruntowanej uchwałą SN z dnia 27 marca 1981 r. (sygn. akt III CZP 6/81, publ. w OSNC z 1981 r., Nr 10, poz. 183), pomniejszenie odszkodowania tytułem zwrotu kosztów pogrzebu zgodnie z dyspozycją art. 446 § 1 k.c. o kwotę zasiłku pogrzebowego realizowanego na podstawie art. 77 i nast. ustawy o emeryturach i rentach z FUS nie znajduje uzasadnienia. Zatem opisane praktyki niektórych ubezpieczycieli stanowią, zdaniem Rzecznika Ubezpieczonych, rażące naruszenie interesów uprawnionych z umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych.

Z uwagi na powyższe, a także społeczny wymiar problemu, Rzecznik Ubezpieczonych uważa za zasadne wniesienie o rozstrzygnięcie rozbieżności w wykładni prawa występujących w istniejącej linii orzecznictwa, przekładających się na niejednorodną praktykę w postępowaniach likwidacyjnych prowadzonych przez zakłady ubezpieczeń.

Rzecznik Ubezpieczonych

Halina Olendzka